

Житомирський державний університет  
імені Івана Франка

**ЛІТЕРАТУРНИЙ ТВІР:  
ШЛЯХИ  
ДОСЛІДЖЕННЯ  
ПОЕТИКИ**

Збірка статей

За редакцією проф. *О. С. Чиркова*

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради  
Житомирського державного університету імені Івана Франка  
(протокол № 5 від 25 листопада 2005 року).*

Рецензенти:

Л. К. Оляндер - доктор філологічних наук,  
професор, почесний академік АН ВІН України  
(Волинський державний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк);

В. Л. Удалов - доктор філологічних наук, професор,  
академік АН ВШ України (Волинський державний університет  
імені Лесі Українки, м. Луцьк).

Літературний твір: шляхи дослідження поезики // Збірка статей  
Л 64 (Г. Ф. Бондаренко, Г. І. Соболевська, Н. І. Астрахан, Н. В. Євченко та ін.)  
За ред. проф. О. С. Чиркова. - Житомир: «Полісся», 2006. - 220 с.

ISBN 966-655-182-9

Збірка статей являє собою цілісну книгу, присвячену поезиці літературного твору. Поетична мова літератури як мистецтва слова - явище складне та багаторівневе, що зумовлює варіативність шляхів інтерпретації літературного твору. Хоча принципи аналізу художнього тексту мають відповідати об'єктивним особливостям його структури, інтерпретація літературного твору завжди залишається особистішою. Кожен з авторів збірки обирає свій шлях дослідження поезики літературного твору, що відображає множинність сучасних літературознавчих підходів до потрактування літературних явищ.

Усі статті характеризуються увагою до формальних аспектів твору, нюансів структурної організації художнього тексту, жанрової специфіки. Окремі літературні твори розглядаються як цілісні явища, що входять до цілісності іншого порядку - цілісності творчості письменника, літератури певної культурної доби, художнього напрямку, стилю. Об'єктом інтерпретації у збірці стають твори авторів різних культурних епох, різних національних літератур. Таким чином, збірка статей мозаїчно відтворює головні тенденції літературного розвитку Нового часу.

Книга може бути цікавою не тільки для студентів-філологів та вчителів зарубіжної літератури, але й для широкого кола шанувальників мистецтва слова.

ББК 83.01

8

© О. С. Чирков, Г. Ф. Бондаренко,  
Г. І. Соболевська, Н. І. Астрахан,  
Н. В. Євченко, М. М. Ячменюва,  
Т. Г. Тименко, З. М. Ржевська,

ISBN 966-655-182-9

• Л. В. Закалюжний, Ю. Ю. Місник,  
М. Л. Ліпсівіцький, О. В. Коляда, 2006.

## Зміст

Суб'єктивно авторське свавілля,  
або Мистецтво інтерпретації. (О. С. Чирков)—————5

### I

Прояви авторської свідомості  
у вступних есе роману Генрі Філдінга  
«Історія Тома Джонса, знайди». (Г. Ф. Бондаренко)—————12

Своєрідність жанру  
філософської повісті  
в літературі епохи Просвітництва  
(Вольтер - Д. Дідро). (Г. Ф. Бондаренко)—————25

Роль авторської суб'єктивності  
у формуванні жанрової своєрідності  
ліричного оповідання І. О. Буніна.  
(Г. І. Соколовська)—————41

«Чарівна гора» Т. Манна:  
між реалізмом і модернізмом. (Н. В. Євченко)—————56

Авторські інтерпретаційні моделі  
та їх програми в прозі  
Антуана де Сент-Екзюпері  
(на матеріалі книги «Планета людей»  
та казки «Маленький принц»).  
(Н. /. Астрахан)—————69

Жанрово-стильові особливості  
роману Кобо Абе «Людина-коробка».  
(Н. В. Євченко)—————90

Особливості міфопоетичного  
мислення в новелі Х. Л. Борхеса  
«Троянда Парацельса». (Н. І. Астрахан)—————105

Магічні реалії «Рекреацій»

Ю. Андруховича. (М. М. Ячменьова)—————118

## II

Шарль Бодлер -

переддень авангардизму (Т. Г. Тищенко)—————126

Авторське «я» в ранній ліриці

В. Маяковського, або Портрет

душі поета. З. М. Ржевська)--- 133

## III

Історична драма-хроніка

Вільяма Шекспіра «Річард III»:

пошуки форми. (Л. В. Закалюжний)—————143

Мотив християнської благодаті

як філософська основа драми

Г. Ібсена «Пер Гюнт». (Ю. Ю. Місник)—————152

Драматична сцена:

жанрові ознаки. (М. Л. Ліпівіцький)—————174

«Маленька людина : das Man».

Міфопоетична опозиція

у драматургії абсурду. (О. В. Коляда)—————184

«Пігмаліон» Тауфіка аль-Хакіма,

або Про позиціювання драматурга.

(О. С. Чирков)—————201

Відомості про авторів—————218

Прояви авторської свідомості  
у вступних есе роману Генрі Філдінга  
«Історія Тома Джонса, знайди»

В літературознавстві часто використовуються поняття «авторська позиція» і «авторська свідомість» як тотожні. Але якщо перша дефініція більш пов'язана зі звичайним визначенням «образ автора», то авторська свідомість включає в себе, крім творчості, «етос» у цілому, як літературний, так і побутовий, створюючи гармонійну в стильовому плані картину. Типологія самосвідомості автора визначається і соціально-естетичною філософією епохи, ідейним стилем літературних пошуків та новацій, і, не в останню чергу, - соціальним місцем письменника в структурі суспільства. Дослідники констатують дискусійність та маловивченість цієї проблеми [ 1: 34].

В цьому аспекті звернення до творчої спадщини відомого англійського драматурга і романіста Генрі Філдінга (1707 - 1754) дозволяє простежити процес збагачення в романному просторі ознак авторської свідомості.

З одного боку, романи Філдінга вписуються в загальний процес розпаду всезагальненості, універсальності естетичних систем (Філдінг зовсім не першовідкривач такого прийому, як коментування своїх творчих прийомів та викладання своїх естетичних засад), а з іншого - «партикулярні» (Гегель) завдання, які він поставив перед собою при створенні «смиреної прози», відрізняються таким суб'єктоцентризмом літературного стилю, такою «свободою викладання» (П. Декс), що визначили значний вплив на долю майбутнього розвитку жанру всього європейського роману.

І в першу чергу ці відкриття, на наш погляд, полягають в освоєнні нових проявів форм авторства.

Апологія Розуму, так притаманна літературі XVII-XVIII століття, проявляла себе не лише критикою віджилого феодального ладу, «чорно-білими» фарбами спрощеності поглядів на протиборство Добра і Зла, Емоцій та Інтелекту, Приватного та Суспільного, Фантазії та Дисципліни творчості, але й проникливим умінням відчувати можливості слова, красу та афористичність думки, тяжінням до парадоксу, інтелектуальної гри. Ігрова стихія переполює найкращі твори митців XVIII століття, починаючи з містифікацій Вольтера і Свіфта і закінчуючи блискучим «Небіжем Рамо» Дідро.

І вступні есе в комічній епопеї Г. Філдінга «Історія Тома Джонса, знайди» (1748) - не єдиний приклад подібної тонкої інтелектуальної гри з читачем, зі своїми критиками, з друзями-ворогами по перу. Один з найкращих сучасних біографів Генрі Філдінга Пет Роджерс дещо несподівано, але точно зауважує: «Він не задирає нас, як Свіфт, не нав'язується з відвертостями, як Стерн ... Зі своїм запасом анекдотичних історій, зі смаком до простого слова Філдінг міг би стати неперевершеним радіокоментатором» [2: 99].

Говорячи сьогоденною мовою - талановитим шоуменом. (Біограф проникливо помітив близькість авторської манери до сучасної форми мислення.) Отже, і філософ-просвітитель, що намагається виявити закони, яким підпорядкований світ, і творець нового романного стилю, і шоумен («Повчати, розважаючи»), політик, естетик, пародист, історик тощо. А також реформатор дуже популярного в англійській просвітницькій літературі жанру есе (від англійського есау - спроба, нарис, стаття).

Осмислення есе як нового особливого жанру (і навіть четвертого літературного роду) саме в XVIII столітті набуває своєї пріоритетності. Хоча родоначальником жанру вважають французького гуманіста М. Монтеня, розквіт його в Англії був пов'язаний з подіями суспільно-політичного життя Англії та

певним етапом Просвітництва: «Іманентна поетика епохи намагається висловити себе в поетиці цієї ж епохи» [3: 3]. Даніель Дефо (1661-1731) в «Есе про проекти» (1697) ознаками нового жанру вважав «свободу та невимушеність», Е. Шефтсбері (1671-1713) - «внутрішню свободу думки», Дж. Аддісон (1672-1719) - «автопортретність, неподійну цікавість».

Генрі Філдінг у своєму найбільш відомому романі про Тома Джонса робить наступний сміливий крок, включивши есе в канву романного оповідання, схрестивши авантюризм та інтелектуалізм, стрімкий розвиток дії та кабінетні роздуми і міркування. Вперше цей прийом письменник використав у своєму попередньому романі «Історія пригод Джозефа Ендруса та його друга, містера Абраама Адамса» (1742); там він назвав джерело цієї традиції: «Написано в манері Сервантеса, автора "Дон Кіхота"». Літературна спадщина Філдінга дійсно підтверджує тезу, що «вихідним творчості Філдінга-романіста (в якійсь мірі й всієї його творчості) був "Дон Кіхот" Сервантеса» [4:12]. Письменник вважав цей роман «всезагальною історією світу», і цілком ймовірно, що вступна розмова автора з читачем у романі Сервантеса підказала Філдінгу такий конструктивний прийом, як постійна (в кожній з 18 книг «Тома Джонса») невимушена бесіда автора з читачем.

Отже, на наш погляд, авторитет Сервантеса, якого Філдінг вважав своїм учителем, надзвичайна популярність жанру есе в англійській літературі XVIII століття, а також драматургічний досвід письменника, коли автор виходить на авансцену, щоб безпосередньо звернутися до глядачів, - усе це щасливо вплинуло на народження нового типу і нової структури реалістичного роману, в якому раціоналістичність конструкції, притаманна просвітницькому мистецтву, поєдналася з сервантівською поетичністю та побутовою достовірністю.

Простежити розширення можливостей виявлення авторської свідомості видається можливим лише при умові охоплення кола проблем та естетичних настановок усіх вісімнадцяти розділів-есе філдінгського роману. Ми б визначили їх терміном

«увертюра», адже етимологія цього музичного поняття пов'язана з латинським словом «apertura» - відкриття, початок - і має, як правило, програмний характер, що задає тему всьому твору. Невипадково у XVIII сторіччі терміни «есе» і «рапсодія» використовувались як синоніми (Шефтсбері, Поп, Стерн).

На нашу думку, ці розділи-увертюри додають роману Філдінга не тільки ліричної поетичності, але й особливої епічної музикальності, посилення певного лейтмотиву, створюючи багатоголосся стильового звучання. А в першу чергу дають багаті можливості розширити межі романного світу, адже будь-який жанр прагне охопити якомога більший життєвий простір.

Отже - Книга I. «Розділ I. Вступ до роману, або Список страв на бенкеті». Автор про роль письменника. Концепція людської природи.

Книга II. «Розділ I, який показує, якого роду ця історія -...». Визначення свого методу як «революційного» [5:67]. Відмінність публіцистичних жанрів від художніх. Проблема стосунків автора та читача. Проблема часу в романі.

Книга III. «Розділ I, що містить у собі мало або нічого». Проблема натяку, художнього замовчування, підтексту. Коментар щодо характерів сера Олверті та місіс Блайфіл.

Книга IV. «Розділ I, що містить чотири сторінки». Питання про «орнаментальні частини» [5:130]. Програма наслідування Природі. Історія та вигадка. Характеристика героїні (Софі Вестерн). Концепція природної людини. Іронія з приводу літературних трафаретів.

Книга V. «Розділ I. Про серйозне в літературі...». Визначення новаторства жанру як «прозо-коміко-епічного твору» [5:175]. Критика естетики класицизму. Критика критиків. Захист гумору. Геній та посередність. «Нова жила знання - закон контрасту» [5:177]. Проблема нудьги та цікавості.

Книга VI. «Розділ I. Про кохання». Автор розглядає широкі коло етичних проблем: віра, почуття, серце, пристрасть, душа, істина...



Книга VII. «Розділ I. Порівняння світу з театром». Шекспірівські ремінісценції. Проблема театральної умовності. Проблема творчого перевтілення. Елітарне та масове мистецтво.

Книга VIII. «Розділ I. Дуже довгий розділ щодо чудесного». Теорія реалізму. Питання факту, вигадки та вірогідності. Концепція реалістичного характеру: «витриманість характеру... вимагає від автора вельми правильних суджень та бездоганного знання людської природи» [5:338]. Довіра та скептицизм читача щодо авторської уяви.

Книга IX. «Розділ I. Про тих, кому дозволено і кому не дозволено писати історії, що нагадують цю». Визначення вступних есе як певного «знака» або «тавра» достовірності [5:407]. Орієнтація на розумного освіченого читача. Теорія генія. Знання реального життя як обов'язкова вимога до митця. Моральність як вищий критерій сенсу художнього твору («добре серце», «сентиментальність») [5:411].

Книга X. «Розділ I, який містить розпорядження, що необхідно прочитати критикам». Полеміка з непрофесійними судженнями критиків щодо «великого створеного нами світу» [5:439]. Просвітницька концепція характеру: «не вважати характер поганим на тій підставі, що він недостатньо хороший» [5:440]. Вада та добродієність. Виправдання людських слабкостей.

Книга XI. «Розділ I. Скоринка для критиків». Критики і мистці. Проблема компетенції. Апологія книги. Природна мораль та аморальність. Шекспір про «добре ім'я» [5:478].

Книга XII. «Розділ I, який пояснює, що варто вважати плагіатом...» Проблема літературних запозичень та відсилань. Античні джерела. Питання чесності літератора.

Книга XIII. «Розділ I. Звернення до вищих сил». Мрії про славу. Проблема прототипу (Софі - Шарлотта). Думки щодо творчого процесу: «Мс'є Роман витинає перед тобою дивовижні трюки» [5: 578]. Проблема відчуження художнього твору від свого автора. Теорія комічного.

Книга XIV. «Розділ I. Спроба довести, що твір виграє, якщо автор має деякі знання щодо предмета...». Питання професійності. Критика неучтва. Захист знань. Проблема традицій.

Книга XV. «Розділ I, занадто короткий, щоб потребувати заголовка». Мудрість і добротність. Відмінність теорії від практики. Відносність поняття «щастя».

Книга XVI. «Розділ I. Про прологи». Розуміння власного новаторства: «... майбутній оповідач... мене згадає яким-небудь добрим словом за винахід цих вступних розділів ...» [5: 707].

Книга XVII. «Розділ I, який містить уривок вступу». Складність написання фіналу. Постать автора як деміурга вигаданого художнього світу. Проблема чудесного та природного. Істина як критерій довіри читача.

Книга XVIII. «Розділ I. Прощання з читачем». Текст як мандрівка. Філософія жарту. Пророцтво про долю роману: «якими недовговічними є мої книги, а все ж таки вони переживуть і немічного свого автора, і кволі породження його лайливих сучасників» [5: 782].

Дослідники творчості Г. Філдінга звичайно лише констатують, що розділи есе - це оригінальна художня знахідка письменника, новий етап у розвитку англійського реалістичного роману епохи Просвітництва, що реабілітує право автора на вигадку, але основну увагу зосереджують на аналізі етико-соціальної проблематики, виявленні широкого кола просвітительських ідей у романі [6, 7, 8]. Погляд на вступні есе в їх єдності дозволяє виявити нові аспекти, додаткові нюанси та інтонації, збагачення текстової та понадтекстової сфер, посилення рис епопейності в цьому багато в чому експериментально-мі творі.

Проголошений Філдінгом принцип творчості - «найвищим предметом для пера наших істориків і поетів є людина» [7:11] зумовлює як його естетичні пріоритети, так і філософські, історичні та соціально-етичні константи роману «Історія Тома Джонса, знайди». Звичайно, у вступних розділах присутня і

просвітницька критика, і новий погляд на людину; вони стають своєрідним містком до розгортання сюжету; присутні в них і натяки на інтригу, штрихи до портрету героїв, важливі деталі щодо психологічного малюнку характерів ... Але подібні моменти проявляють себе у вступних есе дуже в незначній мірі, проте, на наш погляд, оповідальна частина роману підпорядкована розділам-увертюрам, що передують вісімнадцяти складовим книгам роману.

Наші стислі тези доводять, що в жодному з есе просвітницька ідея як така не домінує, але присутня опосередковано як культ Природи, як апологія Розуму, як авторитет Античності, як полеміка з тими митцями красного письменства, які перебільшували виховну функцію мистецтва (утилітарне призначення літературного твору) та не дооцінювали естетичну. Вступні есе - це цілком літературознавчий твір: глибоко розглядається питання методу; ведеться полеміка з дефініцією «роман» у розумінні пересічного обивателя як низького жанру; роз'яснюються жанрові особливості власного твору тощо: «До речі, праця наша має достатнє право називатися історією, оскільки всі наші дійові особи запозичені з такого авторитетного джерела, як велика книга самої Природи» [5:408].

Як цілком справедливо зауважив Г. Гачев, «XVIII століття в мистецтві - це століття-експериментатор» [9:143]. І тому свідома літературність - типологічна риса всієї європейської літератури цього періоду. Але прагнення теоретично обґрунтувати будь-який крок літературної практики (Лессінг, Дідро, Бомарше, Гердер) часто-густо виступали окремо: абстрактна ідея - сама по собі, художня - сама по собі. У Філдінга ця раціоналістична «нестиковка» відсутня за рахунок орієнтації на усну, а не книжкову традицію: не передмова, не листи, не авторські маніфести, а орієнтація на бесіду, епічну неспішну розповідь, довірливу, іронічну, часто жартівливу розмову з читачем, - з одного боку, дають можливість значно розширити межі внутрішньотекстової репрезентації авторської свідомості, а з

іншого - позбавити просвітницький роман надмірної аналітичності, дидактизму та повчальності.

Хоча роман має назву «Історія Тома Джонса, знайди», але, поряд з головним героєм та його оточенням, виростає фігура автора як сучасника, одного з повноцінних героїв. І це, думаємо, для Філдінга було принциповим у його задумі змалювати не просто картину реального життя, а відбити атмосферу часу, показати рухливість і народження як подій, так і думок. Автор на першому плані оповідання, свідомо умовність, вигаданість того, про що йдеться, - це був крок надто сміливий навіть для письменників-сучасників: Дефо, Свіфта, Річардсона, - які видавали свої романи за справжні життєві документи. Саме у Філдінга найбільш відчутний «жанровий критицизм», «самокритичність» [10:450]. І лише час виявив усі переваги подібної позиції. Таким чином, перша функція вступних есе у романі Філдінга естетична - це **свідома літературність і орієнтація на усну традицію**.

Невипадково на досвід Генрі Філдінга в плані пошуків інтенцій тексту та розуміння проблеми автора і проявів авторської свідомості в своїх фундаментальних працях постійно посилається М. М. Бахтін [10, 11, 12]. Думається, цей факт пов'язаний з тим, що саме у Філдінга ще присутня гармонія автора і героя, наявність повноцінного автора. Тобто, такого автора, що має авторитетну ціннісну позицію поза світом героя. Автор доповнює світ героя «надлишком бачення і знання» [11:149], трансгредієнтними моментами, що завершують світ героя як художній світ, як витвір мистецтва. І в значній мірі цьому сприяє саме жанровий синтез публіцистичності та суто художності в романі.

На модальність тексту в «Томі Джонсі» впливає і **емоційне ставлення письменника до зображуваного, і система підзаголовків**, що, як правило, відіграють активну роль у формуванні епічної цілісності, романної завершеності. Форми авторства в есе багатофункціональні, структурні показники вкрай

винахідливі та оригінальні, починаючи з вербальних висловлювань та міжфразових фрагментів-блоків і закінчуючи пародіюванням ненависних Філдінгу сучасних псевдонаукових праць (підзаголовки перших розділів до вісімнадцяти книг). Крім того, система підзаголовків, на наш погляд, також свідчить про те, що романіст активно відштовхується від просвітницької тенденційності, від домінування соціального аспекту, а виводить свій роман з його багаторівневою структурою на нові масштаби художньої цілісності.

Існує точка зору, що попередній роман Філдінга «Історія пригод Джозефа Ендруса та його друга, містера Абраама Адамса» - це пародія на сентиментальний роман Річардсона, а «Том Джонс» «ніскільки не пародійний» [4:14]. Вважаємо, що це не так: **пародійність, травестування присутні і в цьому романі**. Проголосивши як головний об'єкт мистецтва - дослідження людської природи, Філдінг пародіює все, що перетворилося в сучасній йому літературі на штамп та шаблон. Він неодноразово жартома підкреслює, що сюжетна схема його роману тривіальна, що він пародіює літературні кліше побудови тексту. Це стосується і першої появи героїні Софі Вестерн (розділ I книги IV) [пародіюється непомірно піднесений стиль класицистичний поем], і розв'язки конфлікту (розділ I книги XVII). Філдінг іронізує над тяжінням сучасних митців до штучних пристрастей, але щасливий фінал роману запозичений письменником з трафаретного нагромадження випадковостей. Есе переповнює постійне пародійне зниження та травестування прадавніх античних зразків, античні алюзії; пародія стає важливою складовою естетичної боротьби, осміювання літературних смаків того часу. Наприклад, розділ I книги IV відкривається вступним есе про відмінність філдінгського твору від тих, що пишуть для «пирожників» або «пивоварів» [5:129]. І згадується про дуже слабку п'єсу актора і танцмейстера Семюеля Джонса (1691 -1773) «Герлотрамбо». Історику літератури відомо, що комедія Філдінга «Авторський фарс» (1730) була створена саме як пародія на цю п'єсу.

Таким чином, пародіювання має в «Історії Тома Джонса, знайди» не пряму, а опосередковану природу. Воно проявляє себе на рівні натяку, як момент травестування, як містифікація та зміна масок, як пародійні мовні пасажі, як створення атмосфери ексцентричності. Пародіювання часто ховається у Філдінга у підтексті, сприяє кодуванню прихованих сенсів.

Хоча універсальним прийомом своєї творчої манери письменник називає **прийом контрасту** і майстерно використовує його на практиці як на рівні образної структури (брати Том і Блайфіл), так і концепції взагалі (добро - лицемірство, природність - штучність, розум - почуття), але мовою сучасного літературознавства цей прийом можна визначити як **естетичний дискурс**, і особливо це проявляє себе саме у програмних есе. Композиційно вони побудовані як диспут, як момент дискусії, факт літературної боротьби. І виступають як система опозицій: письменник - критик, письменник - читач, читач інтелектуальний - читач обмежений, література антична - література сучасна. Подібний прийом активно сприяє акцентуації авторської позиції, дає можливість висловити письменнику свої смаки та пристрасті, погляди на літературу, музику, живопис, моду, правила поведінки, поділитися своїми думками щодо творчості колег-літераторів: висловити захоплення музикою Генделя, живописом Хоггарта, підкреслити свою повагу до Дж. Свіфта та А. Попа і т. ін.

Окрема проблема, що потребує свого вивчення, - **цитатність** у романі і конкретно - у вступних розділах. Філдінг не обмежується словесною формою, афористичністю цитації античних авторів або сучасних йому літературних авторитетів, а підходить до цього як до **культурологічної проблеми**, що набуває концептуального забарвлення: Гораций полемізує з Гомером [5:178], Шекспіру заперечує забутий поет Семюель Бойс [5: 274], відомий поет Александр Поп пародіює грецького риторика III століття н.е. Лонгіна [5:339] і т.ін.

Насиченість цитацією дозволяє інтелектуалізувати художній текст. У той же час цей процес пов'язаний зі стосунками автора і читача. В розділах-есе Філдінг часто розмірковує про майбутнього читача. В цілому, як просвітитель, він ставиться до читача толерантно і навіть дозволяє не читати вступні есе, адже, за його словами, вони «спеціально написані нудно» [5:79]. Звичайному читачеві адресована захоплююча історія кохання і пригод, а читачеві елітарному - зовсім інші, інтелектуальні «страви» [5:31]. Ця градація читацької аудиторії у Філдінга не випадкова: автора бентежить проблема **мистецтва масового** і для **обраних** (найактуальніша і сьогодні).

Проголосивши свободу творчості письменника, Філдінг пропонує аналогічну свободу і читачеві, а саме дає йому можливість самому **конструювати і моделювати текст**. Весь цей комплекс естетичних проблем, які розглядаються в передмові роману «Історія Тома Джонса, знайди», роблять відкриття Філдінга такими, що значно випередили досягнення як літератури XVIII століття, так і сучасної - XX-XXI століття.

Цілком закономірно, що поряд із суто естетичними питаннями в розділах-увертюрах постійною домінантою є проблема Людини (її природи, принципів створення реалістичного характеру, проблеми прототипу (есе до книг 1,3,4,6,8,9,10,13, 15, 17)). І це не випадково. Проблема героя в літературі Просвітництва, дослідження складності та неоднозначності етичних та суспільних характеристик, - усе це, безумовно, питання питань у літературознавстві. У вступних есе повною мірою проявляє себе не лише авторська концепція людини, але й проблема прототипу і, в зв'язку з цим, створення **біографії-міфу** (термін Б. Томашевського) або **біографічного інсценування**. Філдінг повідомляє читачеві, що благородний сер Олверті поєднує в собі риси друзів і водночас покровителів письменника - Джорджа Літлттона (1703-1773) і Ральфа Аллена (1694-1764) [5:25], а Софі Вестерн має певні риси зовнішності та характеру першої дружини Філдінга Шарлотти Креддок (помер-

да в 1744 році): «... але більш за все вона нагадувала ту, чий образ ніколи не зникне з мого серця» [5:132]. Вже сучасники помітили схожість характерів Філдінга в молодості і Тома Джонса, відчули його внутрішнє сирітство. Дослідники бачать у примхливій долі Тома і деякі моменти **історичних** подій в Англії, а саме: боротьбу принца Чарлза з династії Стюартів за англійський престол [13]. Визнання реальних прототипів, за Філдінгом, сприяло атмосфері життєвої достовірності, яку він вважав найважливішою в реалістичному творі. В той же час і в характері Тома, і в характері оповідача вступних есе є риси ідеологічного героя, особливого рупору авторських ідей. Автор-творець акцентує певні реальні риси власного характеру і замовчує інші. Адже ми знаємо, що складні обставини приватного життя письменника, його настроїв не завжди відповідали веселому, іронічному, жартівливому тону вступних бесід: «Подібно Моцарту він умів сміятися, коли в реальному житті відбувалися невеселі, навіть трагічні події» [2:98]. Таким чином, Філдінг реалізує свої права «тирана, що діє заради блага читача» [5:68]. Він активно використовує **генеалогічні автоалюзії**, що, поряд з уже визначеними нами прийомами проявів авторської свідомості, сприяють процесу **інтертекстуальності** і виявляють у творчій спадщині Генрі Філдінга зародки тих тенденцій та знахідок, які не піддаються літературній моді, впливу часу та зміні читацьких поколінь.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Краткая литературная энциклопедия, т. 9. - М.: Сов. энциклопедия, 1978.
2. *Роджерс Пэт*. Генри Филдинг. Биография. - М.: Радуга, 1984. - 207 с.
3. *Аверинцев С. С.* Поэтика ранневизантийской литературы. - М.: Наука, 1977.
4. *Кагарлицкий Ю.* Великий роман и его создатель // Филдинг Г. История Тома Джонса, найденыша. - М.: Худож. лит., 1973. - С. 5-22.



5. *Филдинг Генри*. История Тома Джонса, найденыша. БВЛ . - М.: Худож. литература, 1973. - 879 с.
6. *Артамонов С. Д. и др.* История зарубежной литературы XVII-XVIII веков. - М.: Просвещение, 1978. - 608 с.
7. *Елистратова А. А.* Английский роман эпохи Просвещения. - М.: Наука, 1968. - 470 с.
8. История Всемирной литературы, т.5 - М.: Наука, 1988.
9. *Гачев Г. Д.* Жизнь художественного сознания. - М.: Искусство, 1972. - 200 с.
10. *Бахтин М. М.* Вопросы литературы и эстетики. - М.: Худож. лит., 1975.- 809 с.
11. *Бахтин М. М.* Проблема героя // Вопросы философии. - 1977. - № 7. - С. 149-460.
12. *Бахтин М. М.* Эстетика словесного творчества. - М.: Искусство, 1979.- 423 с.
13. *Соколянский М. Г* Историзм Филдинга (на материале «комических зпоей») // Филологические науки. - 1974. - № 1. - С. 34-42.